

Trajik bir hayatın hikâyesi

Bir zamanlar Times dergisinin yaptığı ankette '20. yüzyılın en büyük yazarı' seçilen Yeni Zelandalı Janet Frame, 'Sudaki İzler'de bir psikiyatri koğuşunda geçen acı bir hikâye anlatıyor.

Aslında Janet Frame'in kendi hayat hikâyesi de çok acı: 1924'te Yeni Zelanda'da beş çocuklu bir işçi ailesinin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Çocukluğu iki kız kardeşinin ölümü ve erkek kardeşinin epileptik nöbetleriyle sarsıntılı geçti. Yoksulluğa ve evdeki karanlık atmosfere rağmen Dunedin College'da İngilizce, Fransızca ve psikoloji eğitimi aldı. Yazar olmak istiyordu ama hayat koşulları onu çalışmaya zorladı. Ne var ki 1945'te sınıf öğretmenliği yaparken bunalmaya girince -intihara teşebbüs etmişti- psikolojik gözlem altına alındı. Sonrasında ülkenin korkunçluğu ile ün yapan Seacliff Ruh Sağlığı Hastanesi'ne nakledildi. Bundan sonraki sekiz yılını 'şizofren' teşhisiyle çeşitli hastanelerin psikiyatri koğuşlarında geçirecek, teşhisin yanlışlığı yıllar sonra ortaya çıkacaktı. O yıllarda tıp biliminin akıldışı 'radikal' tedavisi olan lobotomi işleminden, ilk kitabı 'The Lagoon and Other Stories'in (1951) Yeni Zelanda'nın en önemli edebiyat ödülleri Hubert Church Memorial'ı alması sayesinde kurtulmuştu. Dört yıl sonra son kez taburcu edildi ve Yeni Zelandalı ünlü yazar Frank Sargeson'un himayesinde ilk romanını yazmaya başladı. Dört yıllık çalışmanın ürünü olan 'Baykuşlar Ağlıyor' 1957'de yayımlandı. Yeni Zelanda'dan ayrılıp Avrupa'ya yerleşen Janet Frame, uzun kariyerine 11 roman, 5 öykü kitabı, 2 şiir kitabı ve 3 ciltlik bir otobiyografi sığdırdı. 1963'te ülkesine döndü ve Otago Üniversitesi'nden burs aldı. 1990'da Yeni Zelanda Hükümeti Devlet Nişanı sahibi oldu. 2004'te Dunedin'de hayata veda etti.

UNUTMAK MÜMKÜN MÜ?

Janet Frame'in hayat hikâyesini biraz uzun tutmamın nedeni, bu hayatın 'Sudaki Yüzler' de dahil olmak üzere pek çok romanının hikâyesiyle örtüşmesi... Her ne kadar girişte "Bu kitap belge formunda yazılmış olsa da kurmaca bir eserdir. İstina Mavet dahil romandaki kişilerden hiçbiri hayatta olan bir insanı betimlememektedir" notu düşülmüşse de 'Sudaki Yüzler' yarı otobiyografik bir roman.

Roman kahramanı ve anlatıcı İstina Mavet, geriye/geçmişe dönerek anlatıyor başından geçenleri: "Belalı dönem hakkında yazacağım. Hastaneye yatırılmışım, çünkü diğer insanlarla aramdaki buz tabakasında büyük bir yarık açılmış ve ben çe-

Janet Frame

kiç başlı tropikal köpekbalıkları, foklar ve kutup ayılarının usulca yan yana yüzdüğü mor renkli bir denizde onların dünyalarının benden gittikçe uzaklaşmasını seyrediyordum. Buzun üstünde tek başıyaydım."

Buzun üzerinde kayıp düşmemek için zorlu bir mücadele veriyor İstina Mavet; bir hastaneden diğerine, bir psikiyatri koğuşundan daha da beteriye atılarak sürüp giden 10 yıl... Ürkütücü hastane odaları, elektrik şoku tedavilerinin yarattığı acılar, koğuştaki hastalar ve hemşirelerle ilişkilerini dengeleme sorumluluğu ve hep tehdidini hissettiği lobotomi ameliyatına alınma korkusu... Kısacası kurtuluş umudunu hiç yeşertmeyen cehennemi bir dünya...

Tam da bu nedenle hikâyeyi nesnel ve doğrusal bir biçimde özetlemek hiç kolay değil. **1950'lerin Yeni Zelanda'sı özelinden yola çıkan Janet Frame, ruh sağlığı sorunları çeken insanlara tıp biliminden tutun da toplumun her kesimine yayılan önyargılı, dışlayıcı ve aşağılayıcı zihniyeti ortaya koyuyor.**

En sonunda taburcu edilir İstina Mavet: "Onlardan diğer tarafa baktım ve onları düşünmemeye çalıştım ve hemşirelerden birinin bana söylediği şeyi kendi kendime tekrar ettim, 'Hastaneden ayrıldıktan sonra gördüğün her şeyi unutmalsın, hiç olmamış gibi aklından tamamen çıkarmalısın ve gidip dışarıdaki dünyada normal bir hayat sürmelisin.' Siz de bu belgede yazdıklarımın onun sözünü dinlediğimi göreceksiniz, değil mi?"

MÜKEMMEL BİR ANLATI

İronik bir cümle; zira Türkçeye çok geç -yaklaşık yarım asırlık gecikmeyle- çevrilen romanlarından da anlaşılacağı üzere, hiçbir şeyi unutmamış, hatta tersine yaşadıkları ve tanıklıkları unutulmasın diye yazmıştı. Bu nedenle uzun yıllar boyunca romanlarındaki kurgusallık ve yaşanmış

gerçeklik arasındaki ilişki hep tartışılan bir mesele olmuştur.

Aslında Frame'in yazısını hayatından ayırmak zor. 'Baykuşlar Öterken', 'Bir Başka Yazı Doğru' ve 'Sudaki Yüzler'de yukarıda çok kısa özetlenen hayat hikâyesini andıran bölümler buluyoruz. Ama Frame kendi hayatını iki ciltlik bir kitapla bizzat kendisi anlatmıştı zaten. Öyleyse romanları ile otobiyografisi arasında bir fark olmalı. Otobiyografisinde yazılı olanlar Frame hakkında kamuya mal olmuş, bilinen hikâyelerin kapsamlı toplamıydı, kuşkusuz biraz da bilinmeyen detaylar eklenmişti. Romanlarında -bu yazı özelinde 'Sudaki Yüzler'de- onlardan farklı ve fazla bir şeyler var. Daha doğrusu otobiyografisinde yazamadıklarının eksikliğini gidermek istemiş sanki. Otobiyografisini anlatan Janet Frame'in güvenilirliği ke-sinken 'Sudaki Yüzler'de hayat hikâyesini anlatan İstina Mavet aynı derecede güven telkin etmiyor. Bunları gerçekten yaşamış mı, hatırlıyor mu yoksa içinde bulunduğu durumdan yola çıkarak kurgu mu yapıyor belirsiz... Belli olan; Frame'in Mavet karakteri üzerinden kendisini bir roman kahramanı gibi kurgulayıp hem bilincinin derinliklerini, hem korkuları, tuhaflıkları, hatta arzularıyla hassas dengeler üzerine kurulu iç dünyasını sergilediği. İstina Mavet, anlattığı hastane ve tedavi süreçlerinin hem içinde hem dışında. **Janet Frame kendisini hem 'deli' bir kadın hem de 'deli' kadının gözlemcisi konumuna yerleştirerek kurmaca ile gerçeklik arasında bir gerilim sağlamış.** Hikâye Frame'in psikiyatrik rahatsızlığının ondan çaldığı etkin karakter duygusunu yeniden yakalayabildiği bir yer niteliği kazanıyor. Frame'in okuduğum üç romanındaki anlatıcı karakterler -'Baykuşlar Öterken'de Daphne, 'Bir Başka Yazı Doğru'da Grace ve 'Sudaki Yüzler'deki İstina Mavet- yazarın otobiyografisinde

yap(a)madığı bir şeyi, yaşadıkları bu olayların toplumsal yaşamdaki karşılığını sorguluyorlar. Böylelikle romanla otobiyografi, yazar ve yaşadıkları arasındaki ilişki de sorgulanmış oluyor.

'Sudaki Yüzler' gerek okuma sürecinde gerekse de kitabı bitirdikten sonra okuyucuya etki eden bir roman. Karşısına sanki bütün dünyayı almış çaresiz bir genç kadının çektiği acılar o kadar dürüst ve çıplak biçimde tasvir edilmiş ki İstina Mavet'e yakınlık duymamak mümkün değil. Bi-reylerin akıl sağlıklarını yitirip gerçeklik duygusunu kaybettikleri pek çok kitap adı akla gelebilir. Ne var ki Janet Frame'in romanları hiçbirine benzemiyor. Ne 'deliliğe övgü' yapıyor Frame ne de kendisini ve kendi durumundaki insanların savunmasını. Shakespeare'in 'Hamlet'indeki romantizm ve şiirsellik yok 'Sudaki Yüzler'de. Ama **keskin, içimizi dağılayan bir çığılı var; kaba, çirkin ve gerçek...**

Söz konusu kaba, çirkin ve gerçek deliliği büyük bir edebi ustalıklarla aktarıyor elbette. **Özellikle vurgulamak gerekir ki Frame'in ünü, dramatik kişisel tarihinden ziyade anlatım gücünden kaynaklanır. Dili denyseldir, canlı betimlemeler ve zengin imgelerle doludur.** Hele ki İstina Mavet ve diğer hastaların onlara yasaklı dış dünyayı düşünüp tartıştıkları anlarda anlatı çok çekici ve tempolu bir hal alır. Roman kahramanlarının içindeki dehşeti ve hüznü sergilemek için çağrışımlara, benzetmelere, imge ve metaforlara baş vurur. Bilinç akışı, dağınık iç monologlar ve parçalanmış anılarla yazılan romanda Frame'in kullandığı anlatı teknikleri hikâyenin ve İstina Mavet'in bilincinin en karanlık köşelerinin tüm çıplaklığıyla ortaya çıkmasını sağlar.

Sonuçta 'Sudaki Yüzler' de dahil bütün romanlarında mükemmel bir anlatıya ulaştığını söylemek mümkün. Usta bir yazarla tanışmak istiyorsanız mutlaka okuyun Janet Frame'i. ■

SUDAKİ YÜZLER

Janet Frame
Çeviren: Ayça Çınaroglu
Yapı Kredi Yayınları, 2022
200 sayfa.